

I dialetti – Lo ionico-attico

1. a) *Il. XIII 685s.* ἔνθα δὲ Βοιωτοὶ καὶ Ἰάονες ἐλκεχίτωνες / Λοκροὶ καὶ Φθῖοι καὶ φαιδιμόεντες Ἐπειοὶ
 b) *Hdt. I 150* βοιωτῶν δὲ πάντων Αἰολέων ὁμολογίῃ ἐχρήσαντο τὰ ἔπιπλα ἀποδόντων τῶν Ἰώνων ἐκλιπεῖν Σμύρνην Αἰολέας.
 c) *VI sec.: Δάνκλε || 500-461: Μεσσηνίων / Μεσσανίων || dopo il 461: Μεσσανάνα, Μεσσανίων.*
 d) *Hdt. I 142* γλώσσαν δὲ οὐ τὴν αὐτὴν οὗτοι νενομίκασι, ἀλλὰ τρόπους τέσσερας παραγωγέων. Μίλητος μὲν αὐτῶν πρώτη κεῖται πόλις πρὸς μεσαμβρίην, μετὰ δὲ Μυοῦς τε καὶ Πριήνη· αὐταὶ μὲν ἐν τῇ Καρίῃ κατοικηθῆναι κατὰ ταῦτά διαλεγόμεναι σφίσι. αἶδε δὲ ἐν τῇ Λυδίῃ Ἔφεσος, Κολοφών, Λέβεδος, Τέως, Κλαζομεναί, Φώκαια· αὐταὶ δὲ αἱ πόλεις τῆσι πρότερον λεχθείησι ὁμολογέουσι κατὰ γλώσσαν οὐδέν, σφίσι δὲ ὁμοφώνουσι. ἔτι δὲ τρεῖς ὑπόλοιποι Ἰάδες πόλεις, τῶν αἱ δύο μὲν νήσους οἰκηθῆναι, Σάμον τε καὶ Χίον, ἡ δὲ μία ἐν τῇ ἠπείρῳ ἴδρυται, Ἐρυθραί· Χῖοι μὲν νυν καὶ Ἐρυθραῖοι κατὰ τὸ αὐτὸ διαλέγονται, Σάμοι δὲ ἐπ' ἑαυτῶν μόνοι. οὗτοι χαρακτηῖρες γλώσσης τέσσερες γίνονται.
2. a) μάτηρ (lat. *māter*, air. *māthir*, arm. *mayr*), cicl. μητηρ, calc. μετηρ, micreas. μήτηρ || Μῆδοι (*Māda*), Μίλητος (gr. com. Μίλατος) || Δαρεῖος (*Dārayana(h)uš*), ἡμᾶς || att. ἡμέρᾱ, καρδίᾱ, ὑγιά (<έα) || υ > |ū|.
 b) νεῶς (*naswos), παρσι(α) (*parausa), νέα (*newa), κόρη (*korwa), κόρρη (*korsa), τριήρη (*trieres-a), ἐνδεᾶ (*endēa), πηλίκος (*q^walikos), μα ἀργυρᾶ (*argyrea).
 c) ἄ(φ)ώς/ἠώς/ἔως, λᾶ(φ)ός/ληός/λεός.
 d) φιλέομεν > φιλοῦμεν.
 e) *Archil. fr. 108,1 W.²* κλῦθ' ἀνάξ' Ἥφαιστε κτλ. || *Semon. fr. 7,58 W.²* ἡ δούλι' ἔργα καὶ δὴν περιτρέπει.
 f) gr. com. δικαστήρ, ion.-att. δικαστής.
 g) λόγοισι(ν), χερσί(ν), πατράσι(ν), λέγουσι(ν), δίδωσι(ν), διδῶσι(ν), ἔλυσε(ν), εἴκοσι(ν).
 h) ἕτερος / ἄτερος (*sm^h-teros).
 i) ion. ἡμέας, ὑμέας, ἡμέες, ὑμέες, att. ἡμᾶς, ὑμᾶς, ἡμεῖς, ὑμεῖς (dor. ἀμέ, ὑμέ, ἀμές, ὑμές, eol. ἄμμε, ὕμμε, ἄμμες, ὕμμες), ion.-att. οἱ, αἱ (gr. com. τοί, ταί).
 l) ἔδοσαν, ἦν (< pl. ἦεν, dor. ἦς).
 m) ὅπου (gr. com. ὅπει) κατά/κατ, παρά/παρ, ἀνά/ἀν (etc.), πρὸς/πός, ποτί, πρές.
 n) εἰ/αἰ, ἡ ἀν/κε.
3. a) πρήσσω (Asia Minore) / πρήττω (Eretria) / πρήττω (Atene).
 b) ττ < σσ, ρρ < ρσ, κόρη, ξένος (≠ κούρη, ξεῖνος), πόλεως, μείζων, κρείττων gen. -ου (≠ -εω < -ηο < -ᾱο).
 c) ἰρός, κῶς, κόσος / πῶς, πόσος (ὄκως, κοῦ, κόθεν), παιρίν, ὄπωρ ἄν, γλάσσα, ἔρσην, θέρσος, τάμνω.
 d)
ionico	attico
<i>IMT 127A</i> (Sigeion, 575-550 a.C.)
Φανοδίκο
ἐμὶ τόρμωκ-
ράτεος τῷ
Προκοννη-
σίῳ κρητῆρ-
α δὲ καὶ ὑποκ-
ρητήριον κ-
αὶ ἠθμὸν ἐς π-
ρυτανήιον
ἔδωκεν Συκε-
εὔσιν	<i>IMT 127B</i> (= <i>IG I/3 1508,2</i>)
Φανοδίκο εἰμὶ τῷ Η-
ερμωκράτος τῷ Προκο-
νεσίῳ ἀγῶ κρατῆρα
κάπιστατον καὶ ἡεθμ-
ὸν ἐς πρυτανεῖον ἔ-
δοκα μνῆμα Σιγει-
εὔσι ἐὰν δέ τι πάσχ-
ο, μελεδαίνεν με
ὃ Σιγειῆς καὶ μ' ἐποί-
εσεν ἡΑίσσπος καὶ
ἡἀδελφοί.
4. a) *Heraclit. VS 22 B 1* τοῦ δὲ λόγου τοῦδ' ἐόντος αἰεὶ ἀξύνετοι γίνονται ἄνθρωποι καὶ πρόσθεν ἢ ἀκοῦσαι καὶ ἀκούσαντες τὸ πρῶτον· γινομένων γὰρ πάντων κατὰ τὸν λόγον τόνδε ἀπείροισιν εἰκόασι, πειρώμενοι καὶ ἐπέων καὶ ἔργων τοιούτων, ὁκοίων ἐγὼ διηγέσθαι κατὰ φύσιν διαίρων ἕκαστον καὶ φράζων ὅκως ἔχει. τοὺς δὲ ἄλλους ἀνθρώπους λανθάνει ὁκόσα ἐγερθέντες ποιοῦσιν, ὅκωσπερ ὁκόσα εὔδοντες ἐπιλανθάνονται.
 b) *Thuc. II 37,1s.* χρώμεθα γὰρ πολιτεία οὐ ζηλούση τοὺς τῶν πέλας νόμους, παράδειγμα δὲ μᾶλλον αὐτοὶ ὄντες τισὶν ἢ μιμούμενοι ἐτέρους. καὶ ὄνομα μὲν διὰ τὸ μὴ ἐς ὀλίγους ἀλλ' ἐς πλείονας οἰκεῖν δημοκρατία κέκληται· μέτεστι δὲ κατὰ μὲν τοὺς νόμους πρὸς τὰ ἴδια διάφορα πᾶσι τὸ ἴσον, κατὰ δὲ τὴν ἀξίωσιν, ὡς ἕκαστος ἐν τῷ εὐδοκίμῳ, οὐκ ἀπὸ μέρους τὸ πλεόν ἐς τὰ κοινὰ ἢ ἀπ' ἀρετῆς προτιμᾶται, οὐδ' αὖ κατὰ πέναν, ἔχων γέ τι ἀγαθὸν δρᾶσαι τὴν πόλιν, ἀξιώματος ἀφανείᾳ κεκάλυται.
 c) *Plat. Parm. 128a-b* μανθάνω, εἰπεῖν τὸν Σωκράτη, ὃ Παρμενίδη, ὅτι Ζήνων ὅδε οὐ μόνον τῇ ἄλλῃ σου φιλία βούλεται φκειῶσθαι, ἀλλὰ καὶ τῷ συγγράμματι. ταῦτ' ὅν γὰρ γέγραφε τρόπον τινὰ ὅπερ σύ, μεταβάλλων δὲ ἡμᾶς πειρᾶται ἐξαπατᾶν ὡς ἕτερόν τι λέγων. σὺ μὲν γὰρ ἐν τοῖς ποιήμασιν ἐν φῆσι εἶναι τὸ πᾶν, καὶ τούτων τεκμήρια παρέχῃ καλῶς τε καὶ εὖ· ὅδε δὲ αὐτὸ οὐ πολλά φησιν εἶναι, τεκμήρια δὲ καὶ αὐτὸς πάμπολλα καὶ παμμεγέθη παρέχεται. τὸ οὖν τὸν μὲν ἐν φάναι, τὸν δὲ μὴ πολλά, καὶ οὕτως ἕκαστον λέγειν ὥστε μὴδὲν τῶν αὐτῶν εἰρηκέναι δοκεῖν σχεδόν τι λέγοντας ταυτά, ὑπερὶ ἡμᾶς τοὺς ἄλλους φαίνεται ὑμῖν τὰ εἰρηκέναι εἰρησθαι.

Bibliografia

- W. Dittenberger, *Zum Vocalismus des Ionischen Dialekts*, «Hermes» XV (1880) 225-229.
- F. Bechtel, *Die Inschriften des ionischen Dialekts*, Göttingen 1887.
- H.W. Smyth, *The Vowel System of the Ionic Dialect*, «TAPhA» XX (1889) 5-138.
- H.W. Smyth, *The Sounds and Inflections of the Greek Dialects. Ionic*, Oxford 1894.
- A. Fick, *Zur ionischen Mundart und Dichtersprache*, «NJKa» I (1898) 501-513.
- K. Meisterhans-E. Schwyzer, *Grammatik der attischen Inschriften*, Berlin 1900³.
- K. Eulenburg, *Zur Vokalkontraktion im ionisch-attischen Dialekt*, Diss. Leipzig 1903.
- U. von Wilamowitz-Moellendorf, *Über die ionische Wanderung*, «SBAW» (1906) 59-79 (= *Kleine Schriften* V/1 152-176).
- W. Brandt, *Griechische Temporalpartikeln vornehmlich im ionischen und dorischen Dialekt*, Diss. Strassburg 1907.
- P. Kretschmer, *Zur Geschichte der griechischen Dialekte. I. Ionier und Achäer*, «Glotta» I (1909) 9-59.
- E. Herrmann, *Die Liquidaformantien in der Nominalbildung des ionischen Dialekts*, Tübingen 1911.
- A. Scherer, *Zur Laut- und Formenlehre der milesischen Inschriften*, Diss. München 1934.
- Elisabeth Knittl, *Die Sprache der ionischen Kykladen nach den inschriftlichen Quellen*, Diss. München 1938.
- A. Tovar, *Ensayo sobre la estratigrafía de los dialectos griegos. I. Primitiva extensión geográfica del Ionio*, «Emerita» XII (1944) 245-335.
- Gisela M. Richter, *The Archaic Gravestones of Attica*, London 1961.
- E. Risch, *Das Attische im Rahmen der griechischen Dialekte*, «MH» XXI (1964) 1-14.
- S.-T. Teodorsson, *The Phonemic System of the Attic Dialect*, Diss. Göteborg 1974.
- H.P. Gates, *On the Chronology of the Attic Rückverwandlung*, «Glotta» LIV (1976) 44-52.
- J. Haudry, *La flexion des thèmes en -i- en Attique*, in *Étrennes de septantaine. «Travaux de linguistique et de grammaire comparée offerts à Michel Lejeune par un groupe de des élèves»*, Paris 1978, 95-98.
- L. Threatte, *The Grammar of Attic Inscriptions, I. Phonology*, Berlin-New York 1980.
- J.-L. Perpillou, *La diphtongue ai en Attique*, «Glotta» LXII (1984) 152-157.
- J.L. O'Neil, *Dorian and Ionian Colonies in Sicily and their Relations with the Natives*, «Classicum» XV (1989) 14-18.
- J.-L. García-Ramón, *Proportionale Analogie und griechische Morphologie: Athematische Infinitive im Attischen und im Westionischen*, in *Sprachwissenschaft und Philologie. Jacob Wackernagel und die Indogermanistik heute. «Kolloquium der Indogermanischen Gesellschaft vom 13. bis 15. Oktober 1988 in Basel»*, hrsg. von H. Eichner und H. Rix, Wiesbaden 1990, 150-169.
- A. Lillo, *Ionic $\chi\omega\varsigma$, $\acute{\omicron}\pi\omega\varsigma$, $\acute{\omicron}\pi\omega\varsigma$, Thessalian $\chi\iota\varsigma$: a Phonetic Problem of Analyzable Compounds*, «Glotta» LXIX (1991) 1-13.
- L. Dubois, *Inscriptions grecques dialectales de Grande Grèce, I. Colonies eubéennes. Colonies ioniennes. Emporia*, Genève 1995.
- A. López-Eire, *L'influence de l'ionien-attique sur les autres dialectes épigraphiques et l'origine de la koiné*, in C. Brixhe (Ed.), *La koiné grecque antique, II. La concurrence*, Paris 1996, 7-42.
- Karin Stüber, *Zur dialektalen Einheit des Ostionischen*, Innsbruck 1996.
- E. Crespo, *The Language Policy of the Athenian State in the Fifth Century B.C.*, «ILing» XXIX (2006) 91-101.
- P. Wathelet, *Le rôle de l'eubéen et celui de l'Eubée dans l'épopée homérique*, «Gaia» XI (2007) 25-52.
- Sophie Minon (ed.), *Diffusion de l'attique et expansion des 'koinai' dans le Péloponnèse et en Grèce centrale. «Actes de la journée internationale de dialectologie grecque du 18 mars 2011, Université Paris-Ouest Nanterre»*, Genève 2014.